

COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS İLE İNANCI PERAŞADA BULMAK

“Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için **Maurice Wohl Charitable Foundation**’a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demektir.”

Kutsiyet Etiği

Acharei Mot – Kedoshim 5780

Kedoshim *peraşası*, Tora’nın iki büyük sevgi emrini içermektedir. İlki şöyledir: “*Akranını kendin gibi sev. Ben A-Şem’im*” (Vayikra 19:18). Rabi Akiva bunu “Tora’nın büyük bir ilkesi” olarak nitelendirmiştir. İkincisi de bundan aşağı kalmamaktadır: “*Aranızda yaşayan yabancıya, doğma büyüme [sizden] biri gibi davranılmalıdır. Onu kendin gibi sev, çünkü siz Mısır’da birer yabancıydınız. Ben, Tanrı’nız A-Şem’im*” (Vayikra 19:34).

Bunlar olağanüstü emirlerdir. Birçok uygarlık, “Başkalarının size yapmasını istediğiniz şeyi siz de başkalarına yapın” şeklindeki Altın Kural’ın veya Hillel’e atfedilen (ve bazen Gümüş Kural diye adlandırılan) “*Senin için menfur olan bir şeyi başkasına yapma. Budur bütün Tora. Gerisi açıklamadır; git ve öğren*”¹ şeklindeki negatif formun değişik biçimlerini içerir. Ancak bunlar sevgi değil, müteakabiliyet kurallarıdır. Onlara riayet ederiz, çünkü öyle yapmadığımız takdirde başımıza olumsuz şeyler gelecektir. Bunlar, bir grup içinde yaşamamanın en temel kurallarıdır.

Sevgi bundan tamamen farklı ve çok daha talepkâr bir şeydir. Bu da söz konusu iki emri, ahlaki yaşam açısından bir devrim haline getirmektedir. Yahudilik, sevgiyi ahlakın kalbine yerleştiren ilk uygarlık olmuştur. Harry Redner’in *Ethical Life* adlı kitabında ifade ettiği gibi, “Ahlak, sevginin etiğidir. İlk ve en temel ahlak ilkesi Tora’da açıkça belirtilmiştir: Akranını kendin gibi sev.” Yazar şöyle devam eder: “Tanah’taki ‘akran sevgisi’ sevginin çok özel bir şeklidir; Yahudi inancının ürünü olan ve bu inancın dışında karşılaşılabilecek hiçbir benzeri olmayan emsalsiz bir yeniliktir.”²

Bu emirler hakkında çok şey yazılıp çizilmiştir. Acaba “akranın” sözcüğüyle tam olarak kim kastedilmektedir? Ya “yabancı” terimiyle? Ve başka bir insanı kendimiz gibi sevmek nedir? Ama ben

¹ Şabat 31a.

² Harry Redner, *Ethical Life: The Past and Present of Ethical Cultures*, Roman and Littlefield, 2001, 49-68.

burada farklı bir soru sormak istiyorum. *Acaba bu emir neden özellikle burada, Kedoşim peraşasında, kutsiyet kavramına adanmış bir bölümde yer almaktadır?*

Akranımızı sevmemiz, Tanah'ın başka hiçbir yerinde emredilmemektedir. Ve yabancıyı sevmemiz de bunun dışında sadece bir yerde (Devarim 10:19) emredilmektedir. (Hahamlarımızın, Tora'nın bize yabancıyı sevmemizi otuz altı yerde emrettiği yönünde ünlü bir deyişleri vardır, ancak bu tam olarak doğru değildir. O emirlerin otuz dört tanesi, yabancıya zulmetmemek veya eziyet etmemekle ve onun da doğma büyüme bir vatandaşla aynı kanuni haklara sahip olmasını temin etmekle ilgilidir. Bunlar sevgiden çok, adalet emirleridir.)

Ve akranımızı kendimiz gibi sevmemizi emreden bu kanun neden “Farklı hayvan türlerini birbiriyle çiftleştirmeyin. Tarlanızı iki farklı tohumu karıştırarak ekmeyin. İki farklı iplik türüyle dokunmuş bir giysi giymeyin” gibi kanunları içeren bir *perek* içinde yer almaktadır? Bunlar *hukim*, yani “[Tanrısal] hüküm” niteliğindeki kanunlardır ki bunlar herhangi bir sebebi olmayan veya her halükârda bizim anlamamızın mümkün olmadığı sebepleri olan emirler olarak kabul edilir. Bu emirlerin, aşikâr biçimde ahlaki kanunlar olan, akranımızı ve yabancıları sevmeye emirleriyle ne ilgisi vardır? Acaba bu *perek* basitçe birbirinden kopuk bir emirler kümesinden mi ibarettir, yoksa içerdiği emirleri birleştiren tek bir merkezi tema var mıdır?

Bu sorunun cevabı derinlere iner. Ezelden beri akıl edilmiş neredeyse her etik sistemi, ahlaki yaşamı tek bir ilke veya perspektife indirgeme arayışı içinde olmuştur. Bazıları bunu mantığa, diğerleri duyguya ve başkaları neticelere bağlar: en çok insan için en büyük mutluluğu yaratan her ne varsa onu yap. Yahudilik farklıdır. Daha karmaşık ve daha inceliklidir. Bir değil, üç perspektif içerir. Peygamberlik kaynaklı ahlaki anlayış vardır, Koenlik perspektifi vardır ve hikmet merkezli bakış açısı vardır.

Peygamberlik kaynaklı ahlak, Tanrı ile aramızda ve diğer insanlarla aramızda, *bir toplum içindeki ilişkilerin niteliğine* bakar. Bu ahlak türünü tanımlayan anahtar metinlerden bazıları şöyledir: Tanrı, Avraam hakkında “Çünkü onu, çocuklarına ve soyuna, doğru [*tsedaka*] ve adil [*mişpat*] olanı yaparak A-Şem'in yolunu korumaları talimatını vermesi için seçtim”³ demektedir. Tanrı, Peygamber Oşe'a'ya “Seni Kendime dürüstlük [*tsedek*] ve adalet [*mişpat*], şefkat [*hesed*] ve merhametle [*rahamim*] nişanlayacağım” demektedir.⁴ Yirmeyau'ya “Ben, A-Şem, yeryüzünde şefkat [*hesed*], adalet [*mişpat*] ve dürüstlük [*tsedaka*] yaparım; zira bunları arzularım, diyor A-Şem” demektedir.⁵ Peygamberliğe özgü anahtar sözcükler bunlardır: dürüstlük, adalet/yargı, şefkat/iyilik ve merhamet – sevgi değil.

Peygamberler sevgiden bahsettikleri zaman, bu, Tanrı'nın Yisrael'e olan sevgisi ve bizim Tanrı'ya göstermemiz gereken sevgidir. Sadece üç istisna haricinde, peygamberler, ahlaki bağlam içinde, yani bizim başkalarıyla olan ilişkilerimiz bağlamında sevgiden bahsetmezler. Söz konusu istisnalar, Amos'un “Kötüden nefret edin, iyiyi *sevin* ve mahkemelerde adaleti koruyun” (Amos 5:15) şeklindeki sözleri, Miha'nın “Adaleti yerine getir, şefkati *sev* ve Tanrı'nla tevazu içinde yürü” (Miha 6:8) şeklindeki ünlü ifadesi ve Zeharya'nın “Bu nedenle hakikati ve barışı *sevin*” (Zeharya 8:19) talimatıdır. Bunların her üçünün de soyut kavramları sevmekle ilgili olduğuna dikkat edin – iyilik, şefkat ve hakikat. Bunlar insanlarla ilgili değildir.

³ Bereşit 18:19.

⁴ Oşe'a 2:19.

⁵ Yirmeyau 9:23.

Peygamberlerin sesi, insanların toplum içinde nasıl bir tutum benimsedikleriyle ilgilidir. Tanrı'ya ve birbirlerine karşı güvenilir midirler? Dürüstçe, adilce ve toplumdaki kırılan insanlara uygun ilgiyi göstererek davranmakta mıdır? Siyasi ve dini liderler namuslu mudur? Acaba toplum, insanların kendilerine iyi davranıldığını ve potansiyellerini en iyi şekilde açığa çıkarmalarının teşvik edildiğini hissetmelerinden kaynaklanan manevi güce sahip midir? Ahlaki bir toplum başarılı olacaktır; ahlaki olmayan veya ahlaksız bir toplumsa başarısızlığa uğrayacaktır. Peygamberliğin öğrettiği temel ders budur. Peygamberler insanlardan birbirlerini sevmelerini talep etmemişlerdir. Bu onların sorumluluk alanlarının ötesindedir. Toplum, adaleti gerektirir, sevgiyi değil.

Tora ve Tanah'taki *hikmetin* (bilgi ve öğrenim) sesi, karakter ve neticelere bakar. Eğer erdemli bir şekilde yaşıyorsanız, o zaman genel anlamda işler sizin için iyi gidecektir. Bunun iyi bir örneği Te'ilim'in 1. parçasıdır. Kendisini Tora ile meşgul eden kişi, "suyolları kıyısında dikilmiş, meyvesini vaktinde veren ve yaprakları solmayan bir ağaç gibi" olacak, "yaptığı her şeyde başarılı olacaktır". Bu, hikmetin sesidir. İyi davrananın işleri iyi gidecektir. Mutluluk bulacaktır (*aşre*). İyi insanlar Tanrı'yı, aileyi, arkadaşları ve erdemi severler. Ama hikmet edebiyatı, akranı veya yabancıyı sevmekten bahsetmez.

Koen'in, kendisini Peygamber ve Haham'dan farklı kılan ahlaki görüşü, *kadoş*, yani "kutsal" sözcüğünde yatar. Kutsal olan bir kişi veya bir şey, ayrılmış, kendine has özelliğe sahip ve farklıdır. Koenler ulusun geri kalanından ayrılmışlardır. Ülke'de kendilerine ait herhangi bir toprak payları yoktur. Koenler tarladaki işçiler gibi çalışmazlardı. Onların âlemi, Mişkan veya Bet-Amikdaş'tı. Tanrısal Mevcudiyetin merkez üssünde yaşarlardı. Tanrı'nın ibadet görevlileri olarak kendilerini manevi saflık içinde korumak ve herhangi bir manevi kirlenmeden kaçınmak durumundaydılar. Koenler kutsaldı.

Şimdiye kadar, kutsiyet, Koen'in kendine has, özel niteliği olarak görülmüştü. Ama Tora'nın verilmesi sırasında, sadece Aaron'un çocuklarını değil, bir bütün olarak tüm halkı da ilgilendiren bir ima vardı: "Ve siz Benim için bir *Koenler krallığı* ve *kutsal bir ulus* olacaksınız" (Şemot 19:6). İşte şimdi bahis konumuz olan *perek* bunu ilk kez açıkça dile getirmektedir. "A-Şem, Moşe'ye şöyle dedi: 'Tüm *Yisrael cemaatine* konuş ve onlara söyle: Kutsal olun, çünkü Ben, Tanrı'nız A-Şem, kutsalım" (Vayikra 19:1-2). Bu da bize, kutsiyet etliğinin yalnızca Koenler için değil, ulusun bütünü için geçerli olduğunu söylemektedir. Ulus da kendine has niteliğe sahip, ayrı, daha yüksek bir standarttan sorumlu olacaktır.

Pratikte bu ne anlama gelmektedir? Şüpheye yer bırakmayan bir ipucu, Tanah boyunca Koen'le ilgili olarak kullanılan bir başka anahtar sözcük tarafından sağlanmaktadır: *b-d-l* fiili; yani bölmek, ayırt tutmak, ayırmak, ayırt etmek. Bir Koen'in yaptığı şey budur. Görevi, "kutsal olanla olmayan arasında *ayırım yapmak*" (Vayikra 10:10) ve "temiz olmayanla olan arasında *ayırım yapmak*"tır (Vayikra 11:47). Tanrı'nın da, Halkı için yaptığı budur: "Benim için kutsal olmalısınız, çünkü Ben, A-Şem, kutsalım ve sizi diğer halklardan Benim olmanız için ayırdım [*va-avdil*]." (Vayikra 20:26).

B-d-l fiilinin anahtar sözcük olduğu başka bir yer daha vardır: bu sözcüğün beş kez geçtiği, Bereşit 1'deki yaratılış anlatımı. Tanrı, ışığı ve karanlığı, gündüzü ve geceyi, yukarı ve aşağı suları *ayırmaktadır*. Üç gün boyunca Tanrı farklı varlık alanlarının sınırlarını belirlemekte, sonra da sıradaki üç gün boyunca bunların her birine, kendisine ait uygun cisimleri veya yaşam formlarını yerleştirmektedir. Tanrı, *tou va-vou* olarak adlandırılan kaos ortamından, bir düzen şekillendirmektedir. Yaratma işinin son eylemi olarak, Kendi "suretine ve benzeyişine göre" insanı

yapmaktadır. Bu açıkça bir sevgi eylemiydi. “İnsan habiptir (sevilen)” demiştir Rabi Akiva, “çünkü [Tanrı’nın] suretinde yaratılmıştır”.⁶

Bereşit 1, Koenliğe özgü ahlaki ideali tanımlar. Peygamberden farklı olarak, Koen, topluma bakmamaktadır. Hikmet insanı gibi mutluluğu aramamaktadır. Koen, Tanrı’nın eseri olarak evrene bakmaktadır. Her şeyin kendi uygun yerinde olduğunu bilmektedir: kutsal ve dünyevi, serbest ve yasak. Bu ayrımları yapmak ve onları başkalarına öğretmek Koen’in görevidir. Farklı yaşam formlarının, çevrede kendi nişlerine sahip olduğunu bilmektedir. İşte, kutsiyet etiğinin, “Farklı hayvan türlerini birbirleriyle çiftleştirmeyin. Tarlanızı iki farklı tohumu karıştırarak ekmeyin. İki farklı iplik türüyle dokunmuş bir giysi giymeyin” gibi kanunları içermesinin sebebi budur.

Her şeyin üstünde, kutsiyet etiği, bize her insanoğlunun, Tanrı’nın suretinde ve benzeyişinde yaratılmış olduğunu söyler. Tanrı her birimizi sevgiyle yapmıştır. *Bu nedenle eğer Tanrı’ya taklit etmeye, O’nu kendimize örnek almaya çalışırsak* – “Kutsal olun, çünkü Ben, Tanrı’nız A-Şem, kutsalım” – *bizim de insanlığı sevmemiz şarttır*; ve soyut anlamda değil, akran ve yabancıda vücut bulan somut anlamda. Kutsiyet etiği, yaratılışı, Tanrı’nın sevgi eylemi olarak görme temeline dayanır. Bu görüş, tüm insanları – kendimizi, akranımızı ve yabancıyı – Tanrı’nın sureti olarak görür ve bu nedenle, akranımızı ve yabancıyı kendimiz gibi sevmemiz gerekir.

Kutsiyet etiği hakkında benzersiz ve çağdaş bir şeyler olduğuna inanıyorum. Bize, ahlak ve ekolojinin yakından ilintili olduğunu söylemektedir. Her ikisi de yaratılışla ilgilidir: Tanrı’nın eseri olarak dünyayla ve Tanrı’nın sureti olarak insanlıkla ilgili. İnsanlığın ve doğal çevrenin bütünlüğü, el ele yürür. Doğal evren ve insanlığın her ikisi de Tanrı tarafından yaratılmıştır ve bize, ilkini koruma ve ikincisini sevmeye sorumluluğu verilmiştir.

Şabat Şalom

Jonathan Sacks

Rabbi Sacks’ın diğer makaleleri için lütfen www.rabbisacks.org sitesini ziyaret edin.

   @rabbisacks

© Rabbi Sacks Tüm hakları saklıdır.

Rabbi Sacks’ın Ofisi Covenant and Conversation Trust tarafından desteklenmektedir.

⁶ Mişna Avot 3:14.